

Les catilinàries - Marc Tul·li Ciceró

No cal ser especialment nostàlgic per enyorar l'època en què el governant podia sortir al fòrum de Roma i dirigir-se al poble sense altre mitjà de comunicació que la pròpia veu. Com tampoc no cal estar especialment inclinat cap a la literatura per adonar-se de la pobresa expressiva dels oradors actuals, ni propendrir a la política per reconèixer que dins els límits de l'eloqüència s'hi pot trobar un rar tipus de bellesa: la bellesa de l'argumentació. Si bé és cert que literatura i política s'han repel·lit amb tenacitat en els últims temps, també ho és que l'obra de Ciceró mostra que no es tracta d'una repulsió congènita, sinó fruit de la degradació de l'art retòrica.

Marc Tul·li Ciceró va tenir la sort de viure al segle I aC, és a dir, una època en què la paraula encara conservava un cert prestigi. Els seus discursos i tractats retòrics han marcat la prosa llatina i la de les llengües romàniques que en van sorgir. A banda d'escriure nombrosos discursos i tractats de retòrica, Ciceró va provar sort amb la poesia i va traduir autors com Homer, Èsquil, Sòfocles i Eurípides. Les seves aspiracions literàries es van acomplir en discursos com els pronunciats contra el conspirador Luci Sergi Catilina, que ell mateix va escriure (revisat) més endavant, una vegada aconseguits els objectius polítics del moment. Una de les idees més recurrents de les catilinàries és la de perviure en el record dels oients, dels lectors. Dos mil anys després, ningú pot negar que Ciceró va atènyer la immortalitat literària.

Al lector que s'acosti al text amb la intenció de comparar-lo amb les peces d'oratoría que sovintegen als hemicicles contemporanis el sobtarà en primer lloc el domini de les figures retòriques de què fa gala Ciceró. Les catilinàries són un meditat encavallament d'interrogacions, de pretericions, d'antítesis, de dialogismes, d'ironies, de cops d'efecte: un deversall de recursos que interactuen com una eficaç màquina de persuasió on res no hi sobra i tot s'ajusta a un sol objectiu: aconseguir i justificar la condemna de Catilina. Resulten envejables les invocacions a les divinitats, que tenen la virtut d'alleugerir l'orador de qualitats i d'emmarcar les seves obres en el destí de la pàtria comuna: més d'un polític actual deu trobar a faltar l'eficàcia de les invocacions a Júpiter.

Resulta xocant, finalment, la confusió entre la vida pública i la privada que apareix explícitament en els discursos: els partidaris de Catilina són traïdors incendiàries, però entre els seus defectes Ciceró remarca que estan «cofats de garlandes, empastifats de perfums, extenuats pels estupres». La barreja entre moral, política i religió és el que pot resultar més anacrònic del llibre. L'orador actual pot blasmar la guerra civil per moltes raons, però no per sacrílega.

Ciceró demanava a l'orador que tingués l'agudesesa del dialèctic, la profunditat dels filòsofs, l'habilitat verbal dels poetes, la memòria del jurisconsult, la veu dels tràgics i el gest dels millors actors. En aquesta terra erma, on l'absència de Cicerons és encegada, els Catilines (impúdics, mentiders, parricides), tenen el camp lliure.